

Безлюдна В. В., Безлюдний Р. О.

Структура системи соціальної роботи з сім'єю

Постановка проблеми Будучи країною розвиненого капіталізму, Сполучені Штати Америки приділяли особливу увагу розв'язанню соціально-економічних і соціально-психологічних проблем сім'ї. Досягнення цієї країни безпосередньо пов'язані з державною соціальною політикою. За останні сорок років у США прийнято низку законів та різних нормативних документів як загальнонаціональних, так і на рівні штатів, що регулюють систему соціальної роботи з сім'єю. Завдяки цьому у США напрацьована ґрунтовна теоретична база, що поєднує наукові знання з багаторічним практичним досвідом у цій галузі.

Отже, вивчення американського досвіду системи соціальної роботи з сім'єю, розгляд її структурних компонентів буде корисним для вітчизняної педагогічної науки та практики.

Характеристика структурних компонентів системи соціальної роботи з сім'єю висвітлена у працях вітчизняних В. Беґа, Г. Бухарової, В. Садовського, Ю. Колесова, О. Луганцевої, М. Рома, А. Капської та американських науковців Д. Хепворз (Hepworth, D.), Дж. Ларсен (Larsen, J.), Б. Фрізен (Friesen, B.) та ін.

Мета – здійснити цілісний та комплексний аналіз структурних компонентів системи соціальної роботи.

Більшість американських дослідників особливого значення надають визначенню, яке тлумачить соціальну роботу як систему програм і послуг, що виконуються з допомогою трудових колективів, соціальних служб і працівників на основі сучасних знань та надають законної форми потребам соціального захисту індивідів, груп людей і общин [1, с. 37].

Досліджуючи систему соціальної роботи з сім'єю в США, вважаємо за доцільне коротко зупинитися на тлумаченні поняття «система».

Під системою розуміють сукупність елементів, цілісність, наявність закономірних зв'язків і відносин між елементами, склад, структура, сутність, функція, наявність інтегративних системних чинників, внутрішні зв'язки і зв'язки із зовнішнім середовищем [3, с. 9].

Утім із величезної кількості тлумачень цього поняття, у нашому випадку, найсприйнятнішим є таке: система – сукупність елементів, які знаходяться у взаємозв'язку між собою та утворюють певну цілісність.

Кожна система має властиву тільки їй будову, *структуру*, яка є сукупністю елементів і зв'язків між ними, що визначаються на основі розподілу функцій і цілей, поставлених перед системою [4].

Для того щоб приступити до вивчення структури системи соціальної роботи, треба розчленувати її на складові частини, елементи (компоненти), причому під останнім розуміється дещо просторово локалізоване. Точно так повинні бути ізольовані, подані у речовинному вигляді її особливі складові – ті, що відіграють роль зв'язків у середині системи, забезпечують її цілісність [2, с.202].

Поняття *елементу*, зазвичай, уявляється інтуїтивно ясным; під ним розуміється мінімальна частка системи або максимальна межа її розчленування. При цьому йому притаманна внутрішня активність. Тому ми можемо говорити не просто про елемент, а про діючий елемент. Це означає, що елементи повинні у системі обслуговувати одне одного і тому їх відбір має відбуватись на основі функціональних залежностей [2, с. 203] .

Вважають, що основною атрибутивною властивістю *елемента* системи соціальної роботи є його здатність інтегруватися зі своєю протилежністю в систему і утворювати синтетичну функцію комплексного компонента. *Функція*, під якою розуміють те, що повинно виконувати те чи інше соціальне утворення, щоб система соціальної роботи зберігала цілісність і життєздатність.

В. Бех доходить висновку, що цілісність є найважливішою ознакою, що свідчить про наявність саме системи. Це пояснюється тим, що система не є простою сумою компонентів, а переважає над кожним із них, як деяке якісно нове, цілісне утворення, а також тим, що саме цілісність свідчить про відокремленість системи від зовнішнього середовища та про те, що вона є частиною системи більш високого порядку – соціального організму країни, у який гарантовано поставляє обумовлену функцію [2, с. 309].

Ще одним структурним компонентом системи є *зв'язок*, тобто взаємозумовленість існування явищ, роз'єднаних у просторі або часі.

У випадку здійснення соціальної роботи важливим є *соціальний зв'язок* – сукупність різного роду залежностей, що існують між людьми, соціальних контактів, взаємовідносин, стосунків, без яких неможливий розвиток соціального життя. Встановлення і регулювання соціальних зв'язків відбувається в суспільстві усвідомлено, через координацію всіх елементів – суб'єктів, предмета і засобів зв'язку, а також інститутів і організацій, що контролюють функціонування системи. Сходження форм зв'язку від простого до

складного приводить до інституціоналізації соціальних стосунків, що виражається в кристалізації нормативного регулювання соціального зв'язку. Протилежний процес, за якого відбувається рух від складніших до простіших дій, призводить до втрати нормативного регулювання, і вказує на розпад соціальних зв'язків [6, с. 12].

Наступним коопонентом системи соціальної роботи є *соціальна інфраструктура*, що розглядається як комплекс матеріальних умов різних форм життєдіяльності людей. Більш детально це поняття проаналізовано у публікаціях В. Бедної. На її думку, інфраструктура соціальної роботи – це компонент системи соціальної роботи, її підсистема, яка через діяльність своїх елементів створює умови та обумовлює якість надання допомоги кризовій людині для поліпшення або відтворення її життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя в економічній, соціальній, політичній та ідеологічній сферах суспільства протягом життєвого циклу людини.

Хоча розглянуті поняття є основними компонентами системи, слід зазначити, що соціальну роботу не можна уявити без таких складових як *керування та організація*.

Керування включає в себе оцінку стану об'єкта, планування, організацію, матеріальне забезпечення, підготовку кадрів соціальної роботи, контроль. Щоб цей процес протікав успішно, соціальному працівнику слід володіти широкими і глибокими знаннями, а найголовніше – знаннями щодо структури суспільства, системи керування країною, суті і завдань соціальної роботи [7, с. 64]. Що стосується поняття *«організація»*, то воно відображає якість взаємодії, взаємозв'язку, упорядкованості елементів системи, що має бути досягнуто або вже фактично досягнуто.

Однак систему соціальної роботи не можна розглядати лише як суму компонентів, в ній обов'язково має бути присутній цільовий, системо утворюючий компонент. Для системи соціальної роботи таким компонентом є *провідна мета діяльності* – надання допомоги клієнтові (сім'ї) у вирішенні його життєво важливих проблем. Визначення мети обумовлює алгоритм, який визначає порядок і основні вимоги до результатів діяльності. Мета – це поняття, що виражає ідеальне уявлення результату діяльності.

Для досягнення мети у системі соціальної роботи мають бути певні ресурси (кошти, інформація, приміщення, кваліфіковані, спеціалісти тощо), які ще називають вхідними даними системи [5, с. 65].

У системі соціальної роботи як практичній діяльності виділяють такі *компоненти* :

- *об'єкт і суб'єкт* соціальної роботи, що відповідають на питання, хто діє в системі соціальної роботи і на кого спрямована дія?
- *основні сфери соціальної роботи*, в яких вирішуються проблеми (охорона здоров'я, освіта, громадські місця, виробництво та ін.), що впливають на формування змісту соціальної роботи і визначаються рівнем розвитку суспільства, його культурою, суспільною свідомістю, ідеологією, політикою;
- *інститути соціальної роботи*, тобто основні соціальні служби, центри, з допомогою яких здійснюється провідна діяльність;
- *методи соціальної роботи*, комплекс специфічних прийомів, способів досягнення цілей і виконання завдань соціальної роботи та *форми*, що зазвичай пов'язані з методами й інститутами соціальної роботи; виділяють як одиничні заходи, так і систематичні, багаторівневі, довгострокові програми відповідно до розв'язання життєво важливих клієнтських проблем.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть : монографія // Соціальна робота : в 6 кн. – К. : УДЦССМ, 2001. – Кн. 1. – 344 с.
2. Бех В. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : [монографія] / В. Бех, М. Лукашевич, М. Туленков. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 599 с.
3. Бухарова Г. Д. Системы образования : учеб. пособие / Г. Д. Бухарова, О. Н. Арефьев, Л. Д. Старикова. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 475 с.
4. Дослідження з загальної теорії систем / за ред. В. М. Садовського. – М. : Прогрес, 1969. – 382 с.
5. Колесов Ю. Б. Моделирование систем. Динамические и гибридные системы / Ю. Б. Колесов, Ю. Б. Сениченков. – Санкт-Петербург, БХВ-Петербург, 2006. – 224 с.
6. Теория социальной работы : учебник / под общей редакцией И. Г. Кузиной. – Владивосток : Изд-во ДВГТУ, 2006. – 232 с.
7. Social work and the European Community : The social policy and practice contexts / [Ed. by M. Hill]. – London : Jessica Kingsley, 1996. – P. 64.

